

Анатолій Форостян

ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА ПІВДНЯ УКРАЇНИ ІІ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ – ДЖЕРЕЛО КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

XXI століття – століття інформаційних інновацій, нових технологій передачі інформації. З появою радіо, телебачення, інтернету утворюється специфічний медіапростір, що торкається всіх сфер життя нашого суспільства. Передача інформації можлива на великі відстані і за короткий проміжок часу. Це дозволяє поширювати та поглиблювати міжнародні зв'язки, плідно працювати над вирішенням поставлених завдань.

Однак, не дивлячись на технічний прогрес, найстарішим із засобів передачі інформації залишається періодична преса. Вона є своєрідним обличчям свого часу, яке віддзеркалює негативні й позитивні риси сучасності та прояви минулого. Тому періодика, як різновид описових джерел, являється важливим джерелом історико-педагогічних досліджень, і, на відміну від документальних джерел, газети та журнали зберігають багато фактичних даних з історії певного краю, регіону. Як визначають науковці, ця література «становить величезний пласт історичної інформації, головне, нарративного характеру, без якої не може обійтись жоден дослідник» [8, 270].

Визначають кілька напрямів періодичної преси: центральна, урядова та місцева (провінційна). Остання починає видаватися на початку ХІХ століття, і до середини ХІХ століття у неї сформувались характерні риси, зумовлені специфікою регіону.

З 1838 року в усіх регіонах Росії, у тому числі і на Півдні, стали видаватися «Губернські відомості». Вони склались з двох частин: офіційної, що містила передрукування з центральних газет оперативної інформації, та неофіційної, що містили місцеві відомості, оголошення, матеріали краєзнавчого характеру з історії, етнографії та статистики краю. У південних регіонах видавались «Катеринославські губернські відомості», «Таврійські губернські відомості» та «Херсонські губернські відомості», які представляли собою справжню хроніку місцевого життя [11, 71-72]. Враховуючи існуюче станове розшарування у державі, ці видання мала можливість придбати незначна частина населення країни, регіону.

Значні перетворення у державі, викликані зміною її устрою, призвели до поширення періодичної преси серед населення. Якщо спочатку передплатниками переважно були комерсанти, купці, підприємці, то пізніше їх склад розширився – це люди різних професій, котрі бажали ознайомитися з останніми новинами та подіями з життя не лише рідного краю, а й столиці. Винятком не стали й учні середніх навчальних закладів освіти того часу.

Періодичні видання ІІ половини ХІХ століття склались з кількох розділів та містили загальнополітичну, економічну, історичну, культурну інформацію, що сприяло підвищенню загальнокультурного рівня населення регіону і формувало естетичні смаки й уподобання. А враховуючи незначний

вплив цензури, що пояснюється віддаленістю від центра, простежуються ліберальні риси матеріалів, які друкувались у газетах та журналах Півдня України. До того ж, поява наприкінці XIX століття спеціалізованої літератури призвела до поширення різноманітної інформації й піднесення загального рівня культури та освіти населення південного регіону.

На Півдні України (м. Херсон, м. Миколаїв, м. Одеса) протягом XIX – початку XX століття виходило понад 64 періодичних видань [14, 121-123]. Як визначає Н. Шушляннікова, періодику можна поділити на три групи: 1) газети («Херсонські губернські відомості», «Відомості Одеського градоначальства», «Южанін» та інші); 2) журнали, альманахи, збірки («Фізик-любитель», «Астрономічний огляд», «Південь» та інші); 3) наукові видання («Записки Одеського товариства історії та старожитностей», «Записки Новоросійського університету») [14, 100].

Однак, не дивлячись на численні наукові та науково-популярні видання, котрі були призначені для науковців або для популяризації знань, основною періодикою залишались газети. Якщо перші містили значний фактичний матеріал з певної спеціальності і призначались для читачів з фаховим рівнем підготовки, то другі були спрямовані на розкриття та висвітлення місцевих і загальнодержавних питань, та мали загальне призначення. Так, наприклад, журнал «Керамічний огляд», «Театр» та інші мали спеціальне спрямування і у доступній формі пояснювали основні положення професії з одного боку, а з іншого сприяли розповсюдженню інформації загального характеру, що підвищувало науковий та культурний рівень населення регіону [12, 358].

Натомість, такі газети як «Херсонські губернські відомості», «Юг», «Одеський вісник», «Новоросійський телеграф», «Миколаївський вісник», «Южанін» та інші передбачали публікацію урядових постанов, телеграм, щоденний огляд, хроніку спільного та економічного життя; листи і кореспонденції до редакції, огляд преси російської та іноземної; судову хроніку без обговорення; громадські фейлетони; літературні, наукові, театральні та музичні новини; розваги і спорт, довідки та оголошення [5, 25].

Характерною рисою цих видань було наявність освітніх, історичних та культурних статей, оповідей та фейлетонів, що певною мірою впливало на культурний розвиток населення. Так, у статі Бемоль «Матеріали для історії музичної освіти у Новоросійському краї» висвітлюється історія становлення та розвитку музичних освітніх закладів в Одесі, відкриття Російського музичного товариства і його роль у формуванні культурних потреб та естетичних смаків суспільства [1].

Неодноразово на шпальтах газет з'являлись статті про проведення концертів, виступів відомих співаків того часу. Так, у газеті «Одеський листок» детально описувались виступ у 1899 р. в м. Одесі Ф. Шаляпіна [3], концерт Л. Собінова у 1910 р. [7] та інших виконавців. У цих публікаціях містились програми концертів, опис репертуару, короткі історичні відомості про виконавців та загальні враження авторів статей. Наприклад, коли М. Аркас написав оперу «Катерина», окремі її фрагменти грав оркестр

миколаївського відділення РМТ. Миколаївська газета «Южанин» так писала про цей дебют: «Незважаючи на те, що твір цей належить перу делитанта, під ним міг підписатись і серйозний музикант, який спеціально присвятив себе композиції» [9].

Значне місце у висвітленні культурного життя регіону відводилось образотворчому мистецтву. На сторінках газети «Юг» знайшло відображення відкриття у м. Херсоні виставки картин художників – «передвижників». У цій публікації дається характеристика атмосфери, що існувала на відкритті, та опис публіки. Характеризуються деякі картини і визначається загальне враження від побаченого. Подібні статті, що описували художнє життя, були і в інших містах півдня, де поряд з образотворчим мистецтвом простежується інші види мистецтв, їх загальний розвиток і напрями розповсюдження серед населення регіону [2].

У періодичній пресі висвітлення танцювального мистецтва переважно було у вигляді оголошень про проведені бали чи танцювальні вечори. Цей мистецький напрямок вважався здебільшого розважальним. Однак, протягом 1888 – 1889 років одеська преса приділяла значну увагу висвітленню подій пов'язаних із святкуванням ювілею А.Я. Цорна, якого сучасники називали «реформатором хореографії». Такі газети, як «Новоросійський телеграф», «Одеський листок», «Одеський вісник» та інші на своїх сторінках викладали біографію митця, перелічували основні його досягнення, друкували офіційні привітання від царської сім'ї, паризької академії тощо [13, 223]. А ознайомившись з працею метра «Грамматика танцювального мистецтва», критики так відгукнулись на це видання: воно «...є дуже доречним не лише для професійних танцюрів та викладачів танців, а й для тих батьків, які дивляться на танцювальне мистецтво як на важливу частину виховання і освіти юнацтва...» [4].

Особливе місце в культурному розвитку населення регіону займало театральне мистецтво, що відобразилось на сторінках місцевої преси. Крім анонсів і реклами майбутніх вистав, на шпальтах газет містились рецензії і критика. Періодичні видання м. Херсона, м. Миколаєва та м. Одеси неодноразово висвітлювали гастролі італійських труп, Томазо Сальвіні, Сари Бернар та ін., значну увагу приділяли російським та малоросійським трупам [6].

Так, гастролі театральної трупи МХАТу мали в Одесі шалений успіх, що «закінчились багатолюдними проводами», а гастролі театального гурту М. Кропивницького викликали справжній фурор у публіки. Наприклад, «Южная русь» повідомляла, що «9 березня 1913 року у міському театрі відбувся другий оперний спектакль малоросійської трупи. Представлена була комічна опера «Енеїда» (за Котляревським) з музикою М. Лисенка – успіх повний» [16].

Разом з тим, діяльність у провінції «Товариства нової драми» під керівництвом Мейерхольда приваблювала глядачів новим репертуаром, який включав п'єси М. Горького, А. Чехова, К. Толстого та інших. Це сприяло культурному розвитку учнівської молоді. Так згадував молоді роки

Ю. Шумський: «Ми, юні аматори театру, не проминали жодної вистави, слідкували за анонсами та критикою і всіма правдами і не правдами намагались потрапити на репетиції» [15, 6].

Враховуючи те, що періодика була призначена для широкого кола читачів можемо стверджувати, що учні різних учбових закладів мали можливість користуватись місцевими газетами як джерелом масової інформації для розширення свого світогляду та культурного рівня. Публікації, що містили загальний опис подій в культурному житті Південного регіону у II половині XIX століття сприяли зацікавленню молоді, викликали бажання власно ознайомитись з мистецькими напрямками, спробувати свої сили в літературі, театральному мистецтві, музиці тощо. До того ж, інформація освітнього, культурного характеру була не завжди одноставною у своїх судженнях та критиці, що сприяло критичному осмисленню отриманих даних і становленню власного бачення.

Розглянута проблема лише окреслює коло питань, пов'язаних з можливостями періодичної преси II половині XIX століття впливати на розвиток культури учнівської молоді регіону. Це питання потребує більш детального і досконалого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бемоль. Материали для музикального образования в Новороссийском крае // Одесский вестник. – 1875. – № 29-31.
2. Выставка картин в Херсоне // Юг. – 1899. – 31 октября.
3. Выступление Шаляпина // Одесский листок. – 1899. – 16 января.
4. Праздник танца // Одесские новости. – 1888. – № 919, 9 февраля
5. Державний архів Миколаївської області. – Ф. 226. – Оп. 4. – Од. зб. 306.
6. Итальянская опера в Одессе // Одесский вестник. – 1881. – 21 февраля.
7. Концерт Л. Собинова // Одесский листок. – 1910. – 30 марта.
8. Макарчик Степан. Писемні джерела з історії України: Курс лекцій. – Львів: Світ, 1999. – 352 с.
9. Музыкальный вечер // Южанин. – 1898. – 25 марта.
10. Новости искусства // Южный курьер. – 1907. – 29 сентября.
11. Непомнящий А.А. Историческое краеведение Крыма на страницах местной периодической печати в XX – начале XX века // Записки історичного факультету. – Одеса, 1998. – Вип. 7. – С. 71-109.
12. Форостян А.Ф. Висвітлення в періодичній пресі II половині XIX століття питань освіти, науки та культури Півдня України // Збірник наукових праць. Випуск 40. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2005. – С. 354-358.
13. Форостян А.Ф. Художньо-естетичне виховання молоді засобами хореографії в практичній діяльності А.Я. Цорна (історичний нарис) // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – Збірник наукових праць. – Київ, 2002. – Кн. II. – С. 221-225.
14. Шушлянікова Н.В. Розповіді з історії Херсонського краю: Монографія. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. – 207 с.
15. Шумський Ю. Оповіді і статті. – К., 1964. – 176 с.

16. «Енеїда» у малоросів // Южная Розсип. – 1913. – 12 марта.